Напевно, через такий слово-кореневий збіг з походження, а отже, і значеннєву близькість слів світ та світло, в українській культурі так шанобливо ставилися і до світла як вищої ідеї, що співдіє у світопостанні, а також і як до сприятливої сили, що допомагає запізнати світ. А перед таки розпізнати і розрізнити його. Отже, не безпричинно в українців з'явився особливий звичай практичного пошанування світла. При щоденному першому запалюванні хатнього світильника – каганця чи «лямпадки» промовляти слова: «Слава Тебі, показавшаму нам світ»[5].

[1]Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. – К., 1980. – С. 88. [2]Абрамович Д. Києво-Печерський Патерик – К., 1931. – С. 7. [3]Нечуй-Левицький І. Баба Параска та баба Палажка // Антологія українського оповідання. – К., 1960. – С. 335. [4]Гачев Г. Национальные образы мира. Соседи России. Польша. Литва. Эстония. – М., 2003. – С. 18. [5]Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1992. – С. 339.

Надія Щербак

Формування українського образу світу в політичних дискусіях інтелігенції початку XX ст.

На початку XX ст. в активну політичну діяльність включились представники різних народів Російської імперії, досліджуючи та аналізуючи політику чинної влади, актуалізуючи національну проблему в державі. Це робили, зокрема, у своїх публіцистичних творах Б. Грінченко, С. Петлюра, В. Доманицький, О. Лотоцький, С. Єфремов та ін. Вони критикували політику царизму не лише щодо українського, а й щодо інших народів імперії, висловлювали своє бачення шляхів розв'язання національної проблеми, яка дуже загострилася в тогочасній Росії. Зокрема, С. Єфремов зазначав, що серед національних «…єврейське питання для нас (українців – Н. Щ.) питання такої ваги надзвичайної, що ним можна міряти взагалі напрям тієї чи іншої громадської групи». І далі продовжував, що «…це наше внутрішнє питання…, і не розв'язавшись так чи інакше з ним, ми не вирішимо й для самих себе одного з найголовніших пунктів у нашій програмі»[1]. Висловлюючи свою власну оцінку політики влади щодо єврейства, він зазначав, що оправдовуючи «…репресивні заходи… для євреїв, аргументуючи якимись особливими їхніми расовими прикметами, то нічого тоді повставати проти репресій проти українців, нічого нарікати, що нам не дають, мовляв, того або іншого, коли ми й самі вже заздалегідь лагодимось не давати тих самих прав комусь іншому»[2]. Принагідно зазначимо, що С. Єфремов одним із перших серед українських націонал-демократів виступив проти вживання слова «жид», підкреслюючи у статті «Скарби темних людей» те, що особисто не вбачаючи «…ніякої образи в слові «жид», вважаю проте за нетактовність і некоректність уживати його, скоро сами євреї мають його за образливе».

Своє бачення шляхів розв'язання національної проблеми, зокрема українського та єврейського питань в Російській імперії, розкривав у своїх працях В. Жаботинський, активний учасник сіоністського руху. Народившись в Одесі у 1880 р. у зрусифікованій єврейській родині, він добре знав усі проблеми єврейської дійсності в імперії і підтримував процес асиміляції євреїв. Після єврейського погрому в Кишиневі у квітні 1903 р. В. Жаботинський, переглянувши свої погляди, став сіоністом і залишився ним до кінця свого життя. У 1903 р. він став членом редакційної колегії місячника «Еврейская жизнь», а згодом – тижневика «Рассвет», активно діяв під час передвиборної кампанії до I, II та III Державних Дум, розпочав публіцистичні виступи проти асиміляції єврейства, за повернення до єврейської культури та мови, гебреїзацію єврейської освіти.

Ряд статей того періоду (найкращі з них згодом увійшли до збірки «Фейлетоны» (Спб., 1913) охоплювали, окрім суто єврейських тем, широке коло національних проблем, зокрема й українських.

У своїй публіцистиці В. Жаботинський зробив узагальнення щодо багатьох спільних рис у долях єврейського та українського народів. За словами І. Клейнера, дослідника й популяризатора спадщини В. Жаботинського, автора дослідження «Національні проблеми останньої імперії», що вийшла у 1977 р. в Парижі, Жаботинський вже змолоду зрозумів, що «українське питання» є тією ключовою проблемою, яка найбільшою мірою визначить майбутнє Російської імперії, а отже, і долю євреїв на цьому терені[3]. Зауважимо, що висновки, які він робив при дослідженні «українського» матеріалу, дуже часто ставали елементом його розуміння національних відносин взагалі, внеском у теорію національного питання.

Аналізуючи правове становище євреїв у Російській імперії та розмірковуючи про причини і механізм асиміляції, В. Жаботинський зробив невтішні висновки про мимовільну (а почасти й свідому) участь самих євреїв, передусім єврейської інтелігенції, в русифікації інших пригноблених народів в імперії. Таке критичне ставлення до русифікаторської ролі тієї частини єврейської інтелігенції, яка орієнтувалася на асиміляцію, було у В. Жаботинського важливою складовою справжньої національної самокритики. У своїх працях він підкреслював, що трагедією в історії євреїв було те, що панівна верства найчастіше відводила їм роль знаряддя, засобу для чужої вигоди.

1906 р. в серії статей під назвою «Наші завдання» В. Жаботинський висунув програму вирішення єврейської проблеми в Російській імперії, відводячи у ній головне місце національній рівноправності та автономії єврейства. Саме ці вимоги були покладені в основу «Гельсінгфорської програми», яка була ухвалена того ж року на сіоністській конференції в Гельсінгфорсі[4]. В подальшому В. Жаботинський виступав за творення повноцінної єврейської держави на землі предків, за її відтворення там власними силами.

Важливим для розуміння багатьох ідей Жаботинського є дослідження його участі в дискусії, яка розгорнулася у зв'язку із 50-річчям смерті Т. Шевченка на сторінках російської та української преси та тривала до 1914 р., коли відзначали 100-річчя з дня народження українського поета.

В ході цієї тривалої дискусії, де українські та російські діячі висловлювали свої погляди на шляхи вирішення національної проблеми, В. Жаботинський у ряді своїх статей рішуче виступив проти російських лібералів, доводячи, що демократизація країни не вирішить автоматично всіх національних проблем, що національне питання лежить у зовсім іншій площині і лібералізація політичного життя не є запорукою його вирішення. В. Жаботинський, як і інші громадські діячі, відзначав у подальшому поправіння ро-

сійського лібералізму. Про такі тенденції він писав на сторінках «Украинской жизни», звертаючись до українського національного руху та закликаючи його до активізації. «Ми, «інородці», …мусимо раз і назавжди пояснити ліберальній Росії, що не погодимось поділити спільну боротьбу на два етапи: спочатку «конституція», а потім «національне питання»… національна проблема мусить віднині посісти своє місце на чолі, в центрі, на першому плані російського політичного життя»[5]. В. Жаботинський вступив у дискусію з П. Струве, вважаючи його погляди характерними для широких російських кіл і приділяючи йому багато уваги[6]. У статтях «Про мови та інше», «Наука з Шевченкового ювілею» він розбив аргументи П. Струве про універсальність «єдиної російської культури», його доводи, що українська, білоруська мови та культури є лише місцевими, «діалектними» відгалуженнями російської культури.

У статті «Отпор» в березні 1913 р. В. Жаботинський позитивно оцінив ставлення українських національно-патріотичних сил до прагнень єврейства, пропагуючи ідеї добросусідства, взаємності при обопільнім визнанні й поважанні національних інтересів[7].

Активну участь в ідейно-політичних дискусіях початку XX ст. брав відомий вчений та громадсько-політичний російський діяч О. Погодін, який публікувався в багатьох виданнях – журналі «Московский еженедельник» (неофіційному органі партії «мирного оновлення»), на сторінках «Русской мысли», яка за часів редакторства П. Струве стала своєрідним рупором національно-ліберальної ідеології, в газетах «Слово», «Речь» та ін.

О. Погодін розглядав польське (як і українське) питання складовою частиною слов'янського питання і його публіцистичні праці стали спробою нового ліберального трактування ідей слов'янської єдності – неославізму. В той же час дослідник рішуче виступав проти спроб ототожнення цього новітнього переосмислення ідей із традиційним російським слов'янофільством. О. Погодін вважав, що відносини між усіма слов'янськими народами мають базуватися на принципах «справжньої поваги», а це передбачало необхідність лібералізації всієї національної політики Росії.

Активний учасник неослов'янських акцій початку XX ст. О. Погодін сприймав український національний рух як об'єктивний фактор громадсько-політичного життя. На його думку, Росія могла нейтралізувати «сепаратизм» українців лише шляхом максимального задоволення національно-культурних потреб українського народу. Зазначена публікація викликала негативну реакцію української преси та української інтелігенції, які сприймали її як прояв пропагандистської кампанії, що переслідувала досягнення польсько-російської угоди коштом українців в рамках неославізму.

Таке різке ставлення українців до неослов'янського руху, за висновком М. Грушевського, було продиктоване об'єктивними обставинами національного буття українців, інтереси яких вступали в конфлікт з найближчими сусідами – слов'янами – росіянами і поляками.

В умовах революції, 24 листопада 1905 р. царизм був змушений видати «Временные правила о печати», за якими ліквідовувалась попередня цензура і з українського друкованого слова була знята заборона, що діяла майже 30 років.

29 листопада 1905 р. у Києві відбулися збори інтелігенції, на яких були присутні понад 80 чол. Вони майже одностайно прийняли резолюцію, що закликала всі верстви українського населення об'єднатися і боротися за національне і економічне визволення. Одним із наслідків втілення цієї резолюції в життя стало заснування в грудні 1905 р. у Києві Українського політичного клубу для широкої пропаганди національних ідей. Цей Клуб сприяв, зокрема, запровадженню викладання українською мовою в школах, а пізніше й на деяких університетських кафедрах. Характеризуючи діяльність Клубу, начальник Київського охоронного відділення ротмістр М. Кулябко доповідав у Департамент поліції: «Об'єднання українців, розвиток національного духу, сепаратизму, до якого українці прагнуть усіма силами, бажаючи відродити зросійщений український народ, – ось головні завдання, що змусили українців звернутись до легальної організації, якою є їх клуб»[8].

В умовах революційної боротьби за українську школу царизм змушений був йти на поступки. У 1906 р. міністерство народної освіти дозволило викладати українську мову й історію в тих приватних гімназіях, які про це клопоталися. 12 листопада 1907 р. Св. Синод на прохання єпархіального з'їзду подільського духовенства і, зокрема, єпископа Парфенія, дозволив викладання цих предметів у Подільській духовній семінарії, церковно-учительській школі у м. Вінниці, а також у двокласних школах єпархії[9]. Однак невдовзі, з переведенням єпископа Парфенія в Тульську єпархію, «українізація» школи на Поділлі припинилася. А у 1912 р. цей дозвіл Св. Синоду був зовсім скасований. Завдяки зусиллям кращих представників української інтелігенції, викладання рідною мовою в роки революції було впроваджено в художній школі В. Розвадовського у Кам'янці-Подільському, музично-драматичній школі М. Лисенка в Києві. Але, йдучи на ці часткові поступки, царський уряд навіть в умовах натиску «оберігав» школу від українізації.

В роки революції 1905–1907 рр. з'явилася легальна українська преса. Першою українською газетою, що вийшла в Лубнах ще до скасування попередньої цензури, був тижневик «Хлібороб» (редактор В. Шемет). Але оскільки газета вийшла без дозволу влади, це стало причиною її заборони. З прийняттям 24 листопада 1905 р. «Тимчасових правил про пресу», була скасована попередня цензура і українські газети та журнали почали з'являтися в різних містах України. Зокрема, у грудні 1905 р. в Києві стала виходити газета «Громадська думка», у виданні якої провідну роль відіграли лідери УРДП С. Єфремов, В. Леонтович, Є. Чикаленко. Газета користувалася популярністю, що значною мірою було обумовлено публікацією в ній художніх творів М. Коцюбинського, Б. Грінченка, М. Кропивницького, А. Тесленка та ін. Серед величезного обсягу піднятих проблем провідне місце належало національним. Успішному виданню газети сприяло й те, що її організатори мали досвід роботи в українському видавництві «Вік». Піднімаючи проблеми українського національного життя, газета «Громадська думка» 31 березня 1906 р. у статті «Коли ж буде можна?» зазначала: «Більш як сто років минуло вже з того часу, як уряд скасував на Вкраїні наші школи і замість їх позаводив школи з московською мовою в науці. Більш як сто років переробляють наш народ на москалів, у школі, у церкві, в суді, в урядових канцеляріях. Народ на москалів не переробити, бо цього зробили немає сили ні в кого, немає і не буде ніколи, – український народ останеться українським народом.

Та хоч того й не можна зробити, та все ж лиха, шкоди, наробили нашому народові багато, Через чужомовну школу не міг народ придбати ніякої освіти й зостається й досі темним, не розуміє, як зарадити своєму лихові, як зробити, щоб жити йому було краще…»[10].

Існування більшості з видань було короткочасним, і причиною цього було реакційне ставлення влади. Незважаючи на формальне проголошення свободи, царизм через свою адміністрацію на місцях продовжував здійснювати суворий нагляд за пресою. І досить було найменшої підозри на «крамолу», щоб закрити газету чи журнал. Так, був конфіскований перший номер газети «Громадська думка» 31 грудня 1905 р., а за 20 перших днів 1906 р. редактора цієї газети 5 разів було оштрафовано за публікацію «антиурядових» матеріалів. У серпні 1906 р. «Громадська думка» була закрита, а її редакція розгромлена жандармами.

Після поразки революції 1905–1907 рр. почався наступ влади на всі її завоювання. Відреагували реакційні сили і на спроби українських діячів запроваджувати українську мову в університетах України. Зокрема, «Киевлянин» статею «Чи потрібні українські кафедри?» намагався обґрунтувати (з політичного, історичного та лінгвістичного погляду) непотрібність подібного кроку[11].

2 лютого 1910 р. Міністерство внутрішніх справ видало циркуляр, в якому губернаторам наказувалося не дозволяти засновувати «инородческих» товариств, зокрема українських і єврейських, незалежно від поставлених ними цілей, а також переглянути всі видані дозволи і вжити відповідних заходів. Усі вже створені товариства розглядалися як об'єднання, «усугубляющие национальную обособленность и несоответствующие русским государственным задачам»[12].

Цей циркуляр був настільки шовіністичним, що «Рада» вмістила його передрук на місці передової статті з приміткою, що навіть не бажає його обговорювати, оскільки жоден коментар не дав би більше для викриття русифікаторської політики уряду, ніж сам текст цього документу[13].

Керуючись такою директивою, місцева влада почала один за одним закривати товариства «Просвіта», клуби та інші громадські організації українців.

8 квітня 1910 р. під головуванням київського губернатора О. Гірса відбулось засідання губернського присутствія у справах про товариства.

«Вбачаючи як в цілях, поставлених перед товариством "Просвіта" його статутом, так і у видавничій діяльності товариства протягом чотирьох років його існування загрозу громадському спокою і безпеці», – присутствіє постановило: «Товариство під назвою "Просвіта" у Києві закрити назавжди, про що оголосити правлінню товариства через поліцмейстера, якому доручити зупинити всяку діяльність товариства»[14].

Що стосувалось інших організацій, то віце-губернатор М. Чихачов отримав завдання зібрати на них «компромат» і через деякий час переважна більшість з них припинила своє існування. Окрім київської «Просвіти», на Правобережжі були закриті просвітницькі організації в Кам'янці-Подільському та Житомирі з їхніми філіями.

Відмовляючи «інородцям» у праві на створення своїх громадських організацій, шкіл і товариств, міністерство внутрішніх справ у 1912 р. наказало губернаторам українських губерній подати відомості про кількість організацій, клубів, газет та українських книг у бібліотеках. Мета цього розпорядження була зрозумілою. У тому ж році в Києві був закритий Український клуб. Аргументуючи необхідність його закриття, начальник Київського охоронного відділення М. Кулябко інформував Департамент поліції: «Діяльність… українофілів в їхніх клубах і просвітницьких товариствах, безумовно, антидержавна і подальший її розвиток може призвести до дуже серйозних наслідків, поскільки ці товариства, при нагоді, підтримають революційний рух і нададуть в його розпорядження організовані свідомі кадри вихованих ними членів»[15]. Закриття українських товариств проходило під гаслом боротьби з «мазепинством» і «сепаратизмом» українців.

Реакційну позицію уряду до українського народу зміцнювали чорносотенні видання «Киевлянин», «Новое время», реакційні діячі та організації. Зокрема, з українофобських позицій активно виступав голова Київського слов'янського товариства і редактор «Славянского ежегодника», філолог-славіст Т. Флоринський, доводячи, що «малоросійська мова є не більш, ніж одне із наріч російської мови» і відкидав будь-які культурні прагнення українців[16].

У 1908 р. в Києві було засновано «Клуб русских националистов», який ставив собі за мету – боротися з українським рухом і захищати основи російської державності в Україні. У 1910 р. Клуб скликав спеціальні збори для протесту перед владою проти встановлення пам'ятника Т. Шевченку в м. Києві. Клуб був ініціатором заборон святкування в імперії 50-річчя з дня смерті Т. Шевченка (1911 р.) та 100-річчя з дня його народження (1914 р.).

У 1913 р. полтавський губернатор Богговут у листі до міністра внутрішніх справ запропонував низку заходів для боротьби з «украинским сепаратизмом». Вони були оприлюднені в газеті «Киевская мысль». Серед них – пропозиція надавати субсидії газетам, які ведуть антиукраїнську пропаганду, переконуючи читачів, що ніякого українського народу ніколи не було, як не було й української мови[17].

На перші публікації Струве («Русская мысль» 1910, № 6; 1911, № 1) під псевдонімом «Українець» відповів Б. Кістяківський[18]. У своїй відповіді він рішуче засудив посилення репресивних заходів царського уряду проти українців, їх зусиль зі створення українських культурно-освітніх інституцій і зауважував, що події останніх років «змусили мене цілком змінити власний погляд на ставлення російського суспільства до українського руху» й назвав таке ставлення «суто егоїстичним»[19]. У відповідь на твердження П. Струве, що освічена людина повинна розмовляти лише російською, Б. Кістяківський зазначав: «Що стосується мене, то я народився в одному з найбільших, а значить, зрусифікованих міст України… походжу з дуже інтелігентної… родини. Я знаю не лише російську й польську, а також іноземні мови, можу навіть писати ними; і до сьогоднішніх часів не перестаю проклинати свою долю за те, що не виховувався в рідній українській школі, що в дитинстві мало слухав рідні пісні, що моєю фантазією володіли не рідні казки, що з літературою я познайомився не рідною мовою й що я ріс чужий тому народу, серед якого я жив, чужий моєму рідному народу»[20]. Не маючи змоги детально аналізувати цю цікаву і дуже важливу для розуміння багатьох тогочасних явищ і подій полеміку, зауважимо, що велась вона на сторінках різних видань, де позицію тої частини російського суспільства, яку уособлювали погляди П. Струве, викривали не лише українські діячі: С. Єфремов[21], М. Порш[22], С. Петлюра[23], а й представники інших народів Росії. Зокрема, єврейський публіцист В. Жаботинський, спростовуючи аргумент П. Струве про те, що Київ, Одеса, Катеринослав розмовляють російською мовою і «вже ніколи не розмовлятимуть по-малоросійськи», відзначав той факт, що 60 років тому не лише вся Прага, а й майже весь Будапешт розмовляли німецькою, і думка про те, що тут пануватиме мужицька мова, могла б здатися безглуздою. Чеська ж мова в Празі і мадярська в Буда-

пешті звучать нині не лише на вулицях, а й в суді, театрі, в університеті, зауважував він[24].

В таких політичних дискусіях інтелігенції початку XX ст. формувалося бачення шляхів вирішення національного питання в Російській імперії, а діяльністю українських патріотів та солідарними з ними представниками інтелігенції інших національностей творився український образ світу в тогочасній Росії.

[1]Єфремов С. Єврейська справа на Україні. – К., 1909. – С. 33. [2]Там само. – С. 35. [3]Клейнер І. Національні проблеми останньої імперії. (Національне питання в СРСР очима радянських дисидентів). – Париж: Перша Українська Друкарня у Франції, 1978. [4]Жаботинский В. Наши задачи. – Хроника еврейской жизни. – № 23. – 15 июня. – 1906; № 25. – 29 июня 1906; № 26. – 6 июля. – 1906. [5]Жаботинский В. Демократизм и национализм. – Одесские новости. – 19 августа. – 1912. [6]Жаботинский В. О русском либерализме. – Украинская жизнь. – № 7–8. – 1912. [7]Жаботинский В. Письма о национальностях и областях. Еврейство и его настроения. – Русская мысль. – Кн. 1. – М., 1911. – С. 95–114. [8]Там само. – Ф. 275, оп. 1, спр. 2198, арк. 20. [9]Дорошенко В. Українство в Росії. – Відень, 1916. – С. 30. [10]Коли ж буде можна? // Громадська думка. – 1906. – 2 березня. [11]Киевлянин. – 1907. – 20 мая [12]Украинский вопрос. – С. 68. [13]Рада. – 1910. – 2 лютого. [14] Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 442, оп. 639, спр. 797, арк. 32–33. [15]Там само. – Ф. 275, оп. 1, спр. 2198, арк. 21 [16]Флоринский Т. Д. Малорусский язык и «українсько-руський» литературный сепаратизм // Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола. Сборник. – М., 1998. – С. 332. [17]Киевская мысль. – 1913. – 5 февраля. [18]Хейман Сьюзен Кістяківський. Боротьба за національні та конституційні права в останні роки царату / Пер. з англ. – К.: Основні цінності, 2000. – С. 178–197. [19]Кистяковський Б. А. К вопросу о самостоятельной украинской культуре // Русская мысль. – 1911. – № 32. – С. 133. [20]Там само. – С. 142. [21]Єфремов С. На текущие темы // Украинская жизнь. – 1912. – № 12. – С. 86. [22]Порш М. П. Струве в українській справі // Літературно-науковий вісник. – 1912. – Т. 58. – С. 325–326. [23]Петлюра С. Из русской печати // Украинская жизнь. – 1913. – № 3. – С. 8. [24]Жаботинський В. Струве та українське питання // Вибрані статті з національного питання. – К.: Сучасність, 1983. – С. 97–98.

Ніна Щербак

Український образ світу очима цензорів Російської імперії початку XX ст.

Ставлення влади та органів цензури Російської імперії до українства було і залишається об'єктом наукових досліджень.

Метою цієї статті є висвітлення бачення діячами цензури українського образу світу, який склався в Російській імперії у зазначений проміжок часу зі вступом українського руху в політичний етап свого розвитку.

На ґрунті антиукраїнських законодавчих актів 1863, 1876 та 1881 рр. цензурне відомство продовжувало видавати особливі циркулярні розпорядження, якими ще більш посилювався встановлений обмежувальний режим. Так, у 1884 р. Головне управління у справах друку повідомило начальників губерній про необхідність стежити за українофілами, які «вибрали сцену знаряддям для пропаганди свого вчення».

У 1892 р. Санкт-Петербурзькому цензурному комітету запропоновано, незалежно від обов'язкової заборони перекладів з російської на українську мову, особливо вимогливо розглядати усі оригінальні українські твори, не лише забороняючи все те, що суперечить загальним цензурним правилам, але й скорочувати кількість таких творів із метою суто державною.

У 1895 р. Головне управління у справах друку наказало своїм місцевим органам не дозволяти до друку книг і збірок українською мовою, призначених для дитячого читання з тією мотивацією, що молоде покоління мусить учитися «по-русски».

На початку XX ст. цензурні утиски щодо українського слова продовжували залишатися в силі. І лише в умовах революції 1905–1907 рр. антиукраїнські заборони втратили свою чинність, що призвело до сплеску української культурно-освітньої активності. Поява українських партій, української преси, виникнення «Просвіт», національних клубів і товариств стало свідченням політизації українського руху. Однак після поразки революції влада перейшла в наступ на її завоювання.

Вже 18 березня 1906 р. були видані нові цензурні правила. Вони збільшували розмір штрафу, який міг бути накладений на періодичне видання з 300 до 3000 руб., тобто в 10 разів. Запроваджувалася попередня цензура на малюнки, це вдарило по сатиричних журналах. Одночасно розширювалась дія 129 статті «Уголовного уложения», зокрема, додавався пункт 6 – «за розпалювання ворожнечі між класами». Тепер редакторам опозиційних газет загрожували не лише великі штрафи, а й тюремне ув'язнення.

Цензура перейшла в наступ. У 1906 р. в Києві виходило 81 періодичне видання. Серед них 6 щотижневих та 8 щомісячних офіційних видань, 46 суспільно-політичних видань. Більшість із останніх мали опозиційний характер і критикували дії уряду та місцевих властей. За це цензори намагалися притягти їхніх редакторів до відповідальності. Протягом року проти цих видань було порушено 82 судові справи, переважна більшість з них по ст. 129 (пропаганда антиурядових вчень і суджень). 12 разів протягом року штрафували газету Є. Чикаленка «Громадська думка», 9 разів – газету «Свобода и право», 6 разів – «Киевские отклики», а україномовна «Боротьба» була зовсім заборонена.

У наступному році київські цензори порушили проти періодичних видань 28 судових справ. Майже всі газети відбулися штрафами. Так, редактора «Киевских вестей» штрафували 3 рази на суму 700 руб., редактора «Ради» М. Павловського – 7 разів на суму 700 руб., а редактора газети «Народ» В. Лашнюкова засудили до року ув'язнення. Інколи діставалося і редакторам правих газет, які критикували уряд П. Столипіна за нерішучість у боротьбі з революцією. На 100 руб. оштрафували редактора «Киевлянина» М. Ващенка-Захарченка і редактора чорносотенної газети «Закон і правда» Б. Юзефовича, який у передовій статті цієї газети від 26 квітня 1907 р. назвав вищий законодавчий орган імперії – Державну думу – «злочинною шайкою». Але такі випадки траплялися не часто.

За свідченням звіту Київського цензурного комітету за 1907 р, на початку року в місті виходило 14 щоденних газет, а в кінці року залишилось лише 6 громадсько-політичних видань: «Киевлянин», «Киевская мысль», «Киевские вести», «Последние новости», «Рада», «Dzennik Kijowski».

Звіт Київського тимчасового комітету у справах преси за 1907 р. містив загальну характеристику газет, які були закриті у 1907 р. і подавав характеристику україномовної преси, починаючи з щоденної газети «Рада». В ньому, зокрема, зазначалось, що у Києві в кінці 1905 р. виникла малоросійська газета «Громадська думка», яка видавалась полтавським поміщиком В. Леонтовичем і носила револю-